

Valkebo härad.

Socknar: Gammalkil, Ledberg, Nykil, Rappestad, Sjögestad, Vikingstad, Ulrika.

1600-talets runforsknin var särskilt lyckosam i detta härad, i det att ej mindre än 9 av dess hittills bekantvordna 12 runstenar då voro kända och avbildade (den av 1800-talets runforskare upptagna, av Brate som Ög 182 betecknade kalkstenshällen från Ledbergs kyrkogård är en naturbildning och hör ej in under detta sammanhang).¹ Utvecklingen har gått skonsamt fram över dessa häradets runstenar, blott två (Ög 191, 192) synas vara varaktigt försvunna, medan en tredje ligger begravd under jorden i en rasmassa efter en mur och torde kunna återfinnas (Ög 185 Sjögestad kyrkogårdsmur, ett obetydligt fragment med ett par slängändar utan runor). De tre stenar, som icke voro bekanta för 1600-talets forskning, upptäcktes under 1800-talet (Ög 184 Sjögestad och Ög 190 Nybble upptagna av Liljegren, den nu försvunna flisan från Sjögestad Ög 185 upptäcktes av Norden-skjöld 1870).²

Sedan år 1870 har ingen ny runinskrift framkommit i häradet.³ Dess f.n. bevarade runstenar utgöra 9, varvid Ög 185 icke medräknats. Endast två äro skadade (Ög 187, 190).

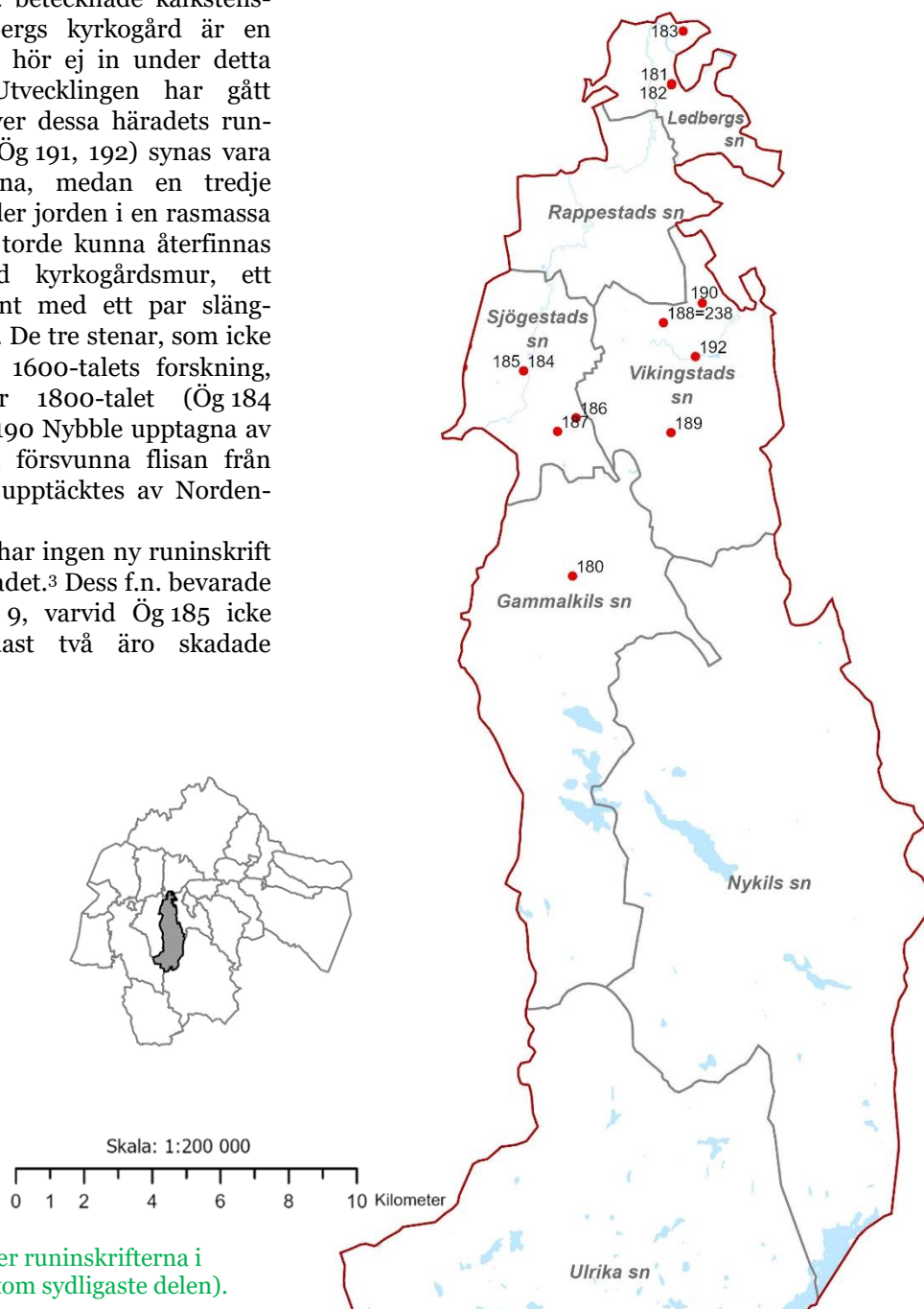

Fig. 194. Karta över runinskrifterna i Valkebo härad (utom sydligaste delen).

¹ Wessén stryker under de tre sista orden och skriver ett frågetecken i marginalen.

² I den Mandelgrenska samlingen i Lunds universitets folkliksarkiv, liksom i Wiedes arkiv i Linköpings stiftsbibliotek finns uppgifter om runlösa ornerade kalkstenshällar från vapenhuset i Sjögestads kyrka. Mandelgren beskrev och avtecknade fyra kalkstenshällar (varav en i två delar) vid sitt besök 1846 och i Wiedes arkiv nämns »6 à 7» fragment. Dessa uppgifter från mitten av 1800-talet kände dock varken Brate eller Nordén till.

³ I ett brev till Riksantikvarien den 9 juli 1939 skriver Thord Lindell: »Sedan undertecknad efter muntligt uppdrag av F-föredraganden undersökt en falsk runristning vid lägenheten Grönhagen, Sjögestads sn, Östergötland, överlämnas härmed vördsamt en redogörelse, avsedd som manuskript för Fornvännens mindre meddelanden. Förutom de två för publicering avsedda ristningsbilderna bifogas ett foto angivande ristningens läge i förhållande till gamla manbyggnaden på lägenheten.» dnr 2870/39 (ATA). 1942 återkommer Lindell angående sitt manuskript »En urnordisk runristning med skeppsbild» och önskar det i retur för kompletteringar. Han skriver »Under tiden har jag ... fått ett par nya upplysningar rörande ristningen, och då jag gärna ville ha dessa med i manuskriptet, anhåller jag vördsamt, att jag för ett par dagar får låna detsamma för komplettering.» dnr 2870/39 (ATA). Manuskriptet sändes åter dagen efter, men därefter har det vad utgivaren funnit ej återsänts till Fornvännens redaktion. Thord Lindell skriver i sin artikel Sjögestads socken, *Sveriges bebyggelse, landsbygden, Östergötlands län bd I*, (1946), s. 448: »Såsom ett kuriosum kan nämnas, att vid Grönhagen i socknens nordöstra del finns en runristning i en slät bergyta tillsammans med en skeppsbild av bronsåldertyp! Förf. kunde vid en undersökning 1937 visa, att ristningen är en modern kopia av en runristning i Tanums socken i Bohuslän.» Inga uppgifter om den sentida inskriften från Grönhagen återfinns i Nordéns manus.

Ög 180. Gammalkils kyrkogård.

Pl. 99.

Litteratur: N1945. C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken, reseberättelse för 1879, s. 19 f. (ATA); Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 88; A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien om runstensundersökningarna sommaren 1945, med förslag till åtgärder beträffande runstenar, 9/10 1945, dnr 4207/45 (ATA).

Äldre avbildning: Teckning C. F. Nordenskjöld a.a. (ATA); Foton E. Brate (ATA).

Den vackra stenen, som på 1600- och 1700-talen låg som tröskelsten i kyrkans stora ingångsdörr och på denna plats blivit starkt nött över mittpartiet, hade på 1800-talet blivit utflyttad och lagd på kyrkogården, där P. A. Säve fann den år 1861. På hans initiativ blev den rest och ställdes därvid invid kyrkogårdsmuren nära dess ände längst i NV. Här hade sedermera en häck anlagts, i vilken stenen vid mitt besök sommaren 1945 var helt inhöljd så när som på framsidan. Då kyrkogården emellertid skulle utvidgas, måste stenen avlägsnas för att bereda plats för en gång, och den restes 1945 strax söder om kyrkogrinden vid tornet, på den fria platsen några meter från tornets södra hörn.

Av ristningens början skimtar svagt en hst med kort bst upptill t.v., en bst-lös hst och ett n, allt återstoden av det namn **haltan**, som på Peringskiölds tid var helt synligt.

Supplerad efter B 865 är inskriften:⁴

[hal]ṭan : rist : stin þasi : hrulf : faþu [: sin :] uas kuþ ·

»Halvdan reste denna sten (efter) Rolf, sin fader. (Han) var god.»

Plansch 99a. Ög 180. Gammalkils kyrkogård. Foto Nordén 1946. Stenen efter flyttningen 1945. [Jansson skriver 1947: Retusch. Duger]

⁴ I sitt PM från 1947 skriver Jansson för flera inskrifter att runinskriften och översättningen bör utgå, eftersom Nordéns läsning och tolkning inte ger någon ny information utöver Brate. Ög 180 räknas upp i listan, men ingen notering finns. Eftersom det skiljer en del mot Brate, bör läsningen dock återges.

Ög 181. Ledbergs kyrka.⁵

Pl. 100, 101.⁶

Litteratur: N1945. L. Wiede, Brev till B. E. Hildebrand, ^{23/11} 1850 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1859 (ATA), dens. Reseberättelse 1861 (ATA), tryckt i Antikvarisk Tidskrift för Sverige I (1864), s. 184; Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 83–85; J. Brøndum-Nielsen, Runestenen i Görlev, i Fra Holbæk Amt (1923), s. 42–44; H. Brix, Studier i nordisk runemagi : runemester-kunsten, Upplandske runestene, Rökstenen, nogle nordiske runetekster. (1928); Erik Moltke, Bidrag til Tolkningen af Görlev-Stenen, i Acta philologica Scandinavica IV (1929), s. 172–185, dens., Runetroldom, i Nordisk tidskrift 10 (1934), s. 429–432, dens., i Danmarks runeindskrifter, Text, sp. 812–815; Östgöta-Correspondenten ^{21/6} 1930; Haakon Shtelig, i kapitlet Billedfremstillinger i jernalderens kunst (Nordisk kultur XXVII) (1931), s. 216; Lis Jacobsen, Vikingetidens »historiske» danske Runeindskrifter, i Scandia V (1932), s. 139–142; A. Nordén i Norrköpings Tidningar ^{30/4} 1932, dens. i skrivelse till Riksantikvarien ^{6/10} 1945 med förslag om stenens förflyttning till kyrkans sydsida, dnr 4207/45 (ATA), dens., skrivelse till Riksantikvarien ^{8/6} 1946 (ATA), dens., skrivelse till Riksantikvarien ^{3/3} 1947, dnr 1352/47 (ATA); Östgöta-Correspondenten ^{4/5} 1932; Otto von Friesen, Runorna (Nordisk kultur VI) (1933), s. 108, 122.

Avbildningar: E. Brate, Foton (ATA); Foton hos A. Ridderstad i a.a.; E. Erics, Foto (ATA); Fotografier av Erik Moltke, tagna 1930 vid stenens omkulltagande för undersökning, finnes i Nationalmuseum i Köpenhamn samt kopior i ATA;⁷ Foton A. Nordén 1945 (ATA och Stiftsbiblioteket i Linköping).

Den praktfullast bildsmyckade runstenen i Östergötland var länge ofullständigt känd, då den alltifrån sitt första bekantgörande på 1600-talet och fram till 1852 låg med blott ena sidan synlig, först i den gamla sakristians mur och därefter i bogårdsmuren.⁸ På riksantikvariens föranstaltande restes stenen sistnämnda år längst ut i nordöstra hörnet av kyrkogården, en olyckligt vald plats, eftersom stenen i denna av trädskuggor skuggade, undanskymda del av kyrkogårdens nordsida ej så lätt faller i ögonen och dessutom genom lövkronornas avsondring överdrages av en lav-vegetation, som snabbt täcker igen den rika och mycket intressanta dekoren på tre av stenens sidor. Det hade varit lämpligare att placera stenen på sydsidan av kyrkan, i fritt läge på en gräsmatta, där stenens skulptur varit lätt att studera, eftersom lav-vegetationen kunnat hållas tillbaka. Här skulle också stenens samhörighet med den ståtliga forntidsmiljön kring den närliggande Ledbergskulle, landskapets mäktigaste gravhög, bättre kunnat framhävas.⁹

Inskrift:¹⁰

þisi : sati : stiṅ : þ-sj : iftir : þurkut : uiṭuapi : faþur : sin : uk : þu : kuna : bapi : þmk : iii : sss : ttt : iii

: III :
70

»Bise satte denna sten¹¹ efter Torgöt uiṭuapi, sin fader, och Gunne, de båda. þmk :¹² iii : sss : ttt : iii : III :»

Till läsningen: Inledningspartiet **þisi : sati : st** läses av alla lika. **b**-runans nedre bygel är dock nästan helt borta. Den därpå följande runan läser Brate tveksamt som ett **i** eller **n**, varför hela ordet blir **sti** resp. **stn**, 'sten'. Moltke läser **stn**. För min egen del har jag läst ordet som **stiṅ** och har antecknat: »de tre första runorna bra huggna, den sista har kommit för nära inpå sin föregångare och tycks från början ha varit mycket svagt huggen, mittpartiet är helt söndervittrat, men möjligen finnas rester kvar t.v. av ett snedstreck till en **n**-runa.» För det följande ordet har Brate tvekat mellan **þosa** (på fotot, ej omnämmt i texten), **þosi** och **þosa**, Moltke åter har fyllt i det som **þasi**. Ytan är här mycket skrovlig, och för min egen del räknar jag med möjligheterna **þisi**, **þosi** eller rent av en slutruna **a**, med bistav blott t.v.

⁵ I Nordéns manus saknas beskrivningen av Ög 181, se noteringen »Ög 181 ej färdig» på omslaget till buntens med manussidor för häradet. Texten medtagen här är huvudsakligen hämtad från en äldre version av manuset (ej kommenterad av Wessén eller Jansson) daterad 1945 (ATA dnr 4207/45).

⁶ Nordén har reserverat planscher 100 och 101 för tre foton av Ög 181. I manusets planschdel anges för bägge planscher »nya bilder 1947». Några sådana är dock inte kända, se istället Nordéns foton från 1945, fig. 195 och 198.

⁷ Om fotografierna, se fig. 199, skriver Moltke i ett brev till Nordén (^{26/10} 1933, i Stiftsbiblioteket i Linköping): »Jeg [...] må altså forlange, at De meddeler læserne, dels at jeg er utilfreds med fotografierna, dels at jeg er klar over, at skibet er forsynet med dragehoveder, ligesom også sejlet er trukket forkert op – alt fordi jeg på dette tidspunkt savnede tilstrækkelig øvelse og moderne hjælpemidler.»

⁸ Runstenen placerades i bogårdsmuren, mot kyrkoherdens önskan, efter uttagningen 1850, se Wiedes brev till B. E. Hildebrand (ATA, kopia finns i Östergötlands museum). I brevet finns också en avskrift av kyrkoherde A. Hagmans brev den ^{6/9} 1850 till domkapitlet om runstens nya plats.

⁹ I sin skrivelse till Riksantikvarien i mars 1947 återkommer Nordén till detta och skriver: »Den bekanta stenen vid Ledbergs kyrka måste, såsom jag utvecklat i ett par tidigare skrivelser, flyttas från sin nuvarande olyckliga placering och resas på den öppna gräsplanen framför kyrkans sydsida. Om en lämplig plats har jag resonerat med personer i kyrkorådet. Flyttningsattiralj torde kunna få lånas vid Odensfors kraftstation.» Sven B. F. Jansson skriver i marginalen inför Gillis Olsons renoveringsarbeten sommaren 1947: »Ej nödvändig åtgärd.»

¹⁰ Inskriften står i manuset efter textavsnittet med »Till läsningen», men har i utgåvan flyttats hit i enlighet med kommentarer för andra inskriftsbeskrivningar i manuset och i enlighet med utformningen av runinskriftsbeskrivningar i andra delar av Sveriges runinskrifter.

¹¹ Nordén skriver »satte stenen», i utgåvan ändrat till att bättre följa inskriftens formulering.

¹² Nordén saknar **þmk** i sitt manus.

Därpå följer **iftir** : **turkut**¹³ : och så ett ord, som är ytterst svårt skadat av vittring. Brate läste det 1888 som **uihrafit** eller **uihtrakit**, vid förnyat studium 1915 stannade han för den med många reservationer försedda läsningen **uinualit**. Moltke läser med säkerhet blott första och sista runan, **u** resp. **t**, att döma av hans fotografi av den ifyllda ristningssidan, enligt Lis Jacobsen i *Scandia* 1932, s. 140 noten läser han orden **uxxx:bit**. För egen del har jag vid undersökning ^{8-9/7} 1945 antecknat: »**u**,

Fig. 195. Ög 181. Ledbergs kyrka. Fram- resp. baksida. Foto Nordén 1945 (Nordéns arkiv, Stiftsbiblioteket i Linköping).

¹³ Notera att Nordén här anger **turkut**, men i själva inskriften ovan ges läsningen **purkut**. Figur 195 har läsningen **turkut**.

Fig. 196. Ög 181. Ledbergs kyrka. Smal- och baksidan. Foto Nordén 1945 (Nordéns arkiv, Stiftsbiblioteket i Linköping).

säkert. **i**, staven rätt djup, runan otvivelaktig. Därpå **t?** eller möjligen **m**. Det synes spår av två bistavar till ett **t**, detta alternativ är det bättre av de två. Nästa runa är nog säkert ett **u**, och därefter kommer ett tydligt **a**. Så följer en trasighet, som eventuellt kunde dölja ett kolon. Efter trasigheten kommer en runa, vars hst står klar men till vilken man tycker sig kunna skymta två bygelaktiga bihang t.h., ett yttre och ett inre. Antingen man väljer det ena eller det andra som det avsiktligt ristade, får man fram en **þ**-runa. Den yttre är den djupare, men ifyller man denna, får **þ**-runan en annan typ än annorstädes i ristningen. Kanske är det därför den inre ehuru svagare bygeln, som är den avsedda — om nu ristaren verkligen här avsett en **þ**-runa. — Den följande runan kan blott vara ett **i**. Hela ordet alltså **uituabi**.» Det som Brate och Moltke uppfattat som ordets slutruna, **t**, tar jag som hst för första runan i följande ord, **f**, tecknad bredare än vad Brate—Moltke tänka sig.¹⁴

Hur Brate sedan ifyller radens slutparti, framgår icke av hans otydliga foto, men i texten har han **fap̄ur**. Moltke har **fap̄u(r)**, men om också starkt förkrympt, låter nog r'et återfinna sig.

Baksidans text läser jag med Erik Moltke: **: sin : uk : þu : kuna : bapi : þmk : iii : sss : ttt : iii : III : .** Brates uppenbart förfelade läsning är **iii : sss : ts : iii : fli**.

Vad ristningens figurer beträffar, bär den övre krigaren på framsidan sköld, svärd och *spjut*, ej yxa, som hos Brate. Då stenen på Brates tid stod djupt nedsatt i jorden, voro de nedre partierna av bildframställningen ej synliga, så t.ex. var av den präktiga skeppsbilden endast en del av seglet synlig.

Tillnamnet är unikt;¹⁵ för den händelse det är rätt läst. Efterleden framstår närmast som ordet fvn. *váði*, m., 'Skade, Ulykke, Vaade', i förleden kanske man kunde se antingen ett ord motsvarande isl. *vitt*, n., 'Trolldom smiddel', eller det till innebörden mångsyftande *vit*, n., vårt 'vett', med grundbetydelsen 'Besøgen, Opsøgen'. Liksom

det på likartat sätt bildade *skaði* vid sidan av sin abstrakta betydelse 'skada' även har den av ett nomen *agentis*, alltså 'skadegörare', är det kanske tänkbart, att *váði* kunnat avse 'den som framkallar olycka, fara'. Emellertid är läsningen av denna runföljd ytterligt osäker, och jag vill uppskjuta att ta någon slutlig ställning till frågan, vad ordet kan ha varit, tills jag nästa sommar haft tillfälle att ytterligare studera stenen.

Av samma anledning undviker jag att här uppta till behandling partiet **uk : þu : kuna : bapi** :, som ju synes erbjuda påtagliga grammatiska svårigheter.

Brate ser i **þu** pronominet i netur.plur. och uppfattar därför **kuna** som kvinnonamnet Gunna — isl. *þau* sammanfattar ju subjekt resp. objekt av olika kön: stenen vore alltså rest över en man och hans hustru. Emellertid lämnar Brate okommenterat, att **kuna** då uppenbarligen måste anses stå i nominativ, medan satsställningen kräver oblik form, fsv. *Gunnu*. Hur en nominativ här skall förklaras, ser jag emellertid ej. Det utpräglat maskulina innehållet i stenens bildutsmycknad gör det också svårt att tro, att stenen skulle vara rest över annat än män. Med andra ord: såväl språkliga som reala skäl tala för, att det är mansnamnet fsv. *Gunni*, som i böjd form uppträder i inskriften. Om det framförstående **þu** är ett pronomen, bör det väl uppfattas som en onöjaktig skrivning för *þa*, ackusativformen av *þeir*.

I sin behandling av Billedfremstillinger i jernalderens kunst hävdar Haakon Shetelig, att figurerna på Ledbergsstenen tillhöra den från monumenten på ön Man och Northumberland särskilt kända motivkretsen med Ragnarökssagans ämnen. »Den ene av krigerne angripes av et dyr, som biter ham om foten nedenfra, visstnok samme motiv vi før har bestemt som en scene fra Ragnarokk.» Erik

Fig. 197. Ög 181. Ledbergs kyrka. Smal-sidan. Foto E. Brate (ATA).

¹⁴ Den sista meningen är tillskriven för hand. På kopian i Östergötlands museum lyder senare delen av meningen: »tar jag som hst i första runan i följande ord, **f**, tecknad bredare än vad Brate och Moltke tänkt sig.»

¹⁵ Ursprungligen hade Nordén skrivit »Tillnamnet 'vitvade' är unikt», men han strök senare »vitvade» och en del kommentarer i manuset. Texten borde dock ytterligare ha skrivits om då nu inte längre tillnamnet nämns i texten.

Moltke, som ägnat Ledbergsstenen ett ingående studium — han upptog 1930 det väldiga blocket och undersökte dess olika ristningsdelar, medan blocket i horisontellt läge vilade på marken — såg först i bilderna en illustration till den förbannelse, han fann i stenens (av honom först identifierade) trollformel men frångick sedermera denna uppfattning och anslöt sig till Sheteligs mening, att detaljen med 'Odins drab' tillhör Rangaröksmyten samt hävdade för egen del, att skeppsbilden återgår på föreställningen om Naglfar, dödsskeppet. För de övriga bilderna, yttrade han, »vover jeg ikke at indlade mig på yderligere forklaring, men opfatter alle billederne som hører de til Ragnarok-myten. At billederne skulde være af rent ornamental art og uden dybere (in casu apotropaisk) betydning anser jeg for udelukket». »Ledberg-stenens billedfremstilling er da sikkert med Shetelig at opfatte som scener fra guders og jætters sidste kamp; billedernes afskrækkende karakter — og dermed værnenede betydning — er da nærliggende og letforståelig». Moltke erinrar i detta sammanhang om den ornamentala likheten mellan Ledbergsstenen och den skånska Tullstorpsstenen, vars skepp han tolkar som Naglfar, dödsskeppet — en tolkning som han sedan förallmänligar till att gälla runstenarnas talrika skeppsframställningar överhuvudtaget.

För egen del är jag emellertid icke övertygad om, att Ledbergsstenens bilder av fyra kämpar avser att ge något mer än en vision av de bortgångna män, till vars minne stenen är rest, såsom fallet är på t.ex. Sparlösa-, Møjebro- eller Skoklosterstenarna, för att välja några kända svenska exempel, med ryttnarbilder, för vilka anknytning till resp. stenars text faller sig naturligare än en anknytning till mytiska motiv. De ha varit krigare, dessa östgötska män, deras liv har förflutit på slagfälten hinsides haven — av dessa enkla fakta är motivvalet för orneringen bestämt, i samma ögonblick beställningen på ett minnesmärke över dem överlämnas till stensemästaren. Särskilt efter fyndet av Sparlösastenen och dess inknytning i det nyktra episka sammanhang, som den östgötska Kälvestenstexten uppenbarar, torde det bli svårt att vidhålla uppfattningen, att Ledbergsstenens bilder ha en apotropaisk uppgift och alltså inte skulle vara, vad man vid en oreflekterad betraktelse strax vill hålla dem för, nämligen helt rätt och slätt minnesbilder över de döda.

Djuren bli, med detta betraktelsesätt, en inom motivkretsen 'krig och krigare' fallande utfyllnad. De förefalla snarast tänkta som vargar, men även tolkningen lejon skulle väl kunna försvaras. Att på stenens baksida det övre djuret skulle bita mannen i foten, en omständighet på vilken Shetelig byggde sin parallellisering med Kirk Andreas-korset på Man, finns det enligt min mening intet som tyder på. Djuret biter icke alls, foten på mannen är helt utritad, är alltså icke instucken i djurets käft, och djurets egendomligt tillbakakastade huvud följer endast mansfotens undre konturlinje.

Av uppenbar magisk syftning är däremot den avslutande trollformeln. Märkligt nog återfinnes den i oförändrad form på en dansk runsten, DR 239, Gørlev Kirke i Vestsjælland, som anträffades år 1921. Efter den i schablon-stil hållna inskriften »Tjodvé reste denna sten efter Odinkar» följer på denna sten i förtätad anhopning tre magiska kraftmedel, först futharken, vars dödningsbesvärjande egenskap är känd från t.ex. den gotländska Kylvergraven, därpå formeln »Njut kumlet väl!» och sist formeln **pmk iii sss ttt iii III**, varefter ristaren-magikern binder kraftverkan av sin besvärjelse genom anbringande av formeln »Jag satte runorna rätt», d.v.s. enligt de magiska reglerna. Redan vid denna runstens framkomst uppmärksamade Marius Kristensen¹⁶ likheten mellan dess formel och den av Brate (ehuru åskilligt bristfälligt) publicerade formeln på Ledbergsstenen, och vid den senare av Erik Moltke företagna grundliga undersökningen av Ledbergsstenen kunde identiteten fastslås. Märkligt nog finnes formeln belagd även på ett annat sätt, i det att den isländska Bose-sagan har en besvärjelse Ramsa den s.k. *Busle-bæn*, som i det väsentliga sammanfaller med Ledbergs-Gørlev-formeln, omständigheter som utförligt belystes av Erik Moltke i *Acta philologica Scandinavica* IV, s. 172 ff., i samband med Gørlevstenens publicering.

Ännu ett bidrag till denna formels belysning framkom år 1936 i och med fyndet av den urnordiska inskriften från Patergårdet vid Söderköping, Ög 269, se ovan sid. 163. Den formel, som runmästaren-magikern här använder, är byggd på kraftverkan av gruppvis sammanhållna i- och k-runor. Beträffande innebörden i denna i-runemagi hänvisar jag till min framställning under Söderköpingsstenen. **pmk:istil**-formeln skall jag utförligare behandla i det arbete, jag förbereder om de östgötska runinskrifterna, t.v. hänvisar jag till Erik Moltkes ingående behandling av densamma i *Danmarks Runeindskrifter*, textdelen sp. 812—815.

¹⁷I sagan¹⁸ hotar Boses fostermoder, Busla, konung Ring med fruktansvärda förbannelser, om han icke gör henne till viljes. Den sista strofen i hennes besvärjelse lyder:

¹⁶ Tyvärr anger inte Nordén någon källa till denna uppgift. Se annars Johs. Brøndum-Nielsens uppsats i *Fra Holbæk Amt* från 1923, två år efter det att Gørlevstenen hittats.

¹⁷ Den följande texten är hämtad från en separat beskrivning av Ledbergsstenen i Nordéns arkiv på Stiftsbiblioteket i Linköping.

¹⁸ Herröds och Boses saga.

*Komi hér seggir sex,
seg þú mér nöfn þeirra
öll óbundin,
ek mun þér sýna:
getr þú ei ráðit,
svó at mér rétt þikki,
þá skulu þik hundar
í hel gnaga,
en sál þín
sökki í víti!*

Här skola komma sex män (:runor)
säg du mig deras namn,
alla lösta (ur trolldomen),
jag skall visa dig dem:
får du dem icke utredda,
så att det synes mig rätt,
då skola hundar
gnaga dig ihjäl,
och din själ
sjunke i helvetet!

Efter denna strof följer i handskrifterna (tre sådana äro bevarade) sex grupper av runor, vardera gruppen i sin tur innehållande sex runor. Den enda avvikelser från *Görlev-* och *Ledbergsstenarna* utöver detta sex-tal (stenarna har ju tre-tal) ligger i den inledande gruppens runföljd **ropkmu** mot stenarnas **pmk**. Med Lis Jakobsen (DR, I, sp. 814) vill jag emellertid förstå detta som en av sextalstvånget framkallad utvidgning av *Buslubøens* första grupp, icke som en omkastad och felskriven form av **fupark**-ordet (så enligt Erik Moltke), och jag finner det i likhet med Lis Jacobsen nödvändigt att sammanställa denna rungrupp **pmk**, ställd framför bokstavsföljden **istil**, med den i *Borgunds kyrka* i Norge inristade formeln **tistil mistil ok in þirkþi þistil**, i vilken man väl torde vara berättigad att inlägga en ursprunglig mening **þistil, mistil, kistil**, ord som man får fram genom att framför **istil** sätta resp. **þ, m** och **k**. Att formeln rör sig med de bägge från magin välkända örterna *tistel* och *mistel* är uppenbart och gör det frestande att även i formelns tredje ord söka ett örtnamn. Emellertid synes denna utväg stängd, att i ordet inlägga betydelsen 'liten kista, skrin (för förvaring av trolldomsörterna)' synes mig ej heller tilltalande, och kanske får man stanna vid att i ramsan blott se det den från magins språk välkända leken med ljud.

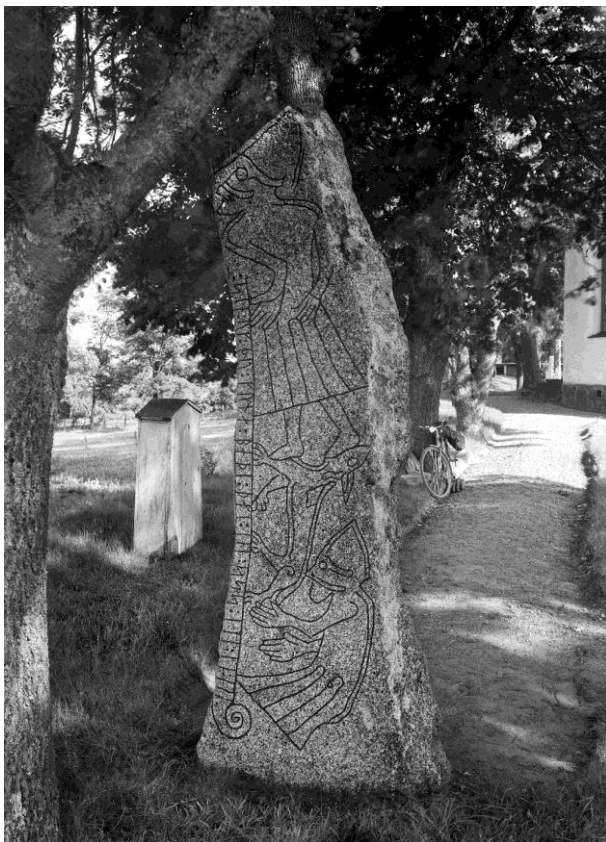

Fig. 198. Ög 181. Ledbergs kyrka. Baksidan. Foto Nordén 1945 (ATA).

Fig. 199. Ög 181. Ledbergs kyrka. Foto E. Moltke 1930 (Nordéns arkiv, Stiftsbiblioteket i Linköping).

Ög 182. Ledbergs kyrka.

Äldre avbildningar: E. Brate, Foton (ATA).

Nordéns manus saknar en beskrivning av Ög 182 som då ännu befann sig på kyrkogården. I häradsinledningen skriver Nordén: »den av 1800-talets runforskare upptagna, av Brate som Ög 182 betecknade kalkstenshällen från Ledbergs kyrkogård är en naturbildning och hör ej in under detta sammanhang».¹⁹ Det kan också nämnas att Nordén i sitt arbete *Östergötlands bronsålder* (1925), s. 115, skriver följande om stenen:

Kalkstenshäll med ett flertal skålgropsliknande fördjupningar. Över ytan slingra sig linjer snarlika dem å runstenarna. Hällens höjd är 1,21 m, bredden vid foten 0,66 m., på mitten 0,63 m., i toppen 0,46 m. Jfr runstenen vid Kullerstadbäcken, Kullerstad 1 [Ög 162].

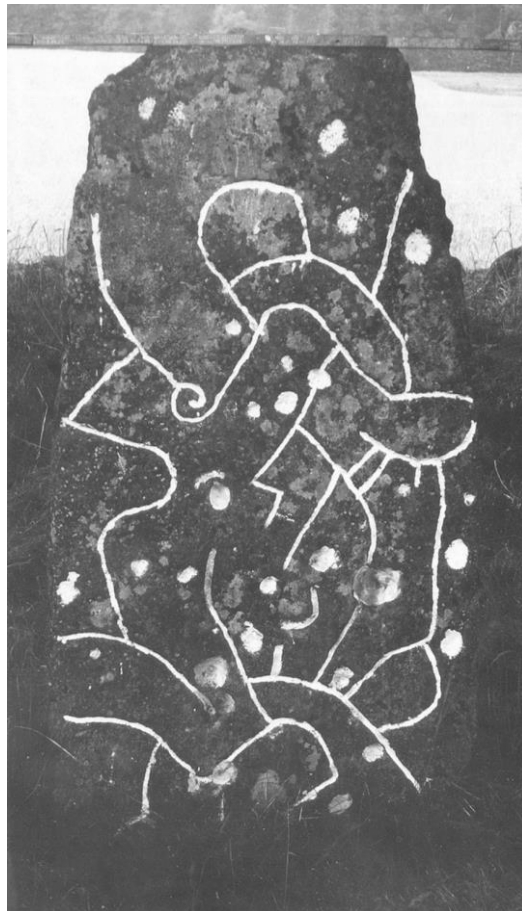

Fig. 200. Ög 182. Ledbergs kyrka. Foto E. Brate 1914 (ATA).

¹⁹ Utöver de uppgifter som finns hos Brate kan tilläggas att i den Mandelgrenska samlingen, Lunds universitets folkliksarkiv, anges: »Utom den af Broccman och Widegren omtalade runsten, har man vid gräfnigen [för den nya kyrkan] funnit ännu en annan som hitintills varit okänd.» Den nya kyrkan uppfördes 1849–51.

Ög 183. Kärresjö, Ledbergs sn.

Pl. 102, 103.

Litteratur: N1945. C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken, i: Östergötlands fornminnesförenings tidskrift I (1875), s. 47; Axel Kock, Till tydningen av svenska runinskrifter, i: ANF 35 (1923), s. 142 f.;²⁰ Carl Larsson, Ordföljdsstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken 1 (1931), s. 28;²¹ A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien om runstensundersökningarna sommaren 1945, med förslag till åtgärder beträffande runstenar, 6/10 1945, dnr 4207/45 (ATA).

Äldre avbildningar: L. C. Wiede, Teckning i manus till Östergötlands Runurkunder (tryckt 1875) (ATA); Foton (ATA).

Runstenen, som redan på 1600-talet hade texten svårt skadad av vittring, står alltjämt kvar på sin ursprungliga plats alldeles vid vägkanten invid den mjölkfälla, som i våra dagar upptar en del av det betydande gravfält, till vilket runstenen hör. Stenen står på backens krön c:a 400 m. rakt öster om Kärresjö gård. Gravfältet följer åsryggen mot öster och omfattar flera betydande gravar, bl.a. på o. 42 m:s avstånd rakt söder om runstenen ett jordblandat röse om 19 m:s diam. och 1 m:s höjd och något 50-tal m. längre österut från detta en större jordhög med stenar skymtande i ytan, om 12 m:s diam. och 0,5 m:s höjd. Hela detta vackra gravfält hotas nu med förstörelse, då häradets grustag, som befinner sig blott på 7 m:s avstånd från det förstnämnda röset, med stor hast nalkas gravarna. Genom vägens närvaro torde emellertid runstenen gå fri från omedelbart hot.

Stenen består av grovt kristalliniskt gryt och är som nämnt svårt skadad av vittring. Särskilt texten i slingans nederparti t.h. är så illa medfaren, att den ej längre kan iakttagas. Överhuvudtaget äro runorna på stenens högra hälft hårt åtgångna.

Inskrift:

· aki · u runi · ristū · i-tiṛ · ---...²²
 5 10 15 20

»Åke och Rune(?) reste efter ...»

Till läsningen: Det inledande **aki** är helt bevarat, och likaså är det följande **uruni** otvivelaktigt. Sedan läser Brate **risti**, men den sista runan här, 13, torde nog ganska säkert vara ett **u**, hst är välbevarad, och bst förefaller också vara säker: den kan följas som en båge ända från toppen och ned till nedre linjen. Det stora avståndet till nästa runa t.h. torde också innebära ett stöd för tolkningen av runan som **u**, icke som **i**. Så följer en punkt och därpå ett **i**. Därefter är ytan starkt förstörd, och även om här måste ha stått ett **f**, torde man knappast numera ha möjligheter att återfinna dess linjer för en ifyllning. Fortsättningen läser Brate som **ti · bui ·**, men vid ett studium av stenen i sned kvällsbelysning ville det förefalla mig, som om gruppen **16–17 ti** efterföljdes av en **r**-runa (så har också B 922), i varje

Plansch 103a. Ög 183. Kärresjö, Ledbergs sn. Foto Nordén 1945. [Jansson skriver 1947: Helt retuscherad!]

²⁰ Nordén har inte uppmärksammat Kocks tolkning *orne* 'fargalt' av runföljden **uruni**.

²¹ Nordén har inte uppmärksammat Larssons tolkning »Åke och Rune ristade (runorna) l. reste (stenen) till minne av brodern Boe».

²² De tre huvudstavar som Nordén kunde se återges i utgåvan med ---, inte med punkter som i manuset.

fall syntes det mig fullt säkert, att ytan här icke hade något spår av det **b**, som Brate läst, lika litet av något **u**. Tre djupa huvudstavar stå kvar, det var allt, jag kunde se.

Brate läser alltså **· aki · uruni · risti · ifti bui ·** och tolkar detta »Åke ristade runor efter Boe». Ordformen **uruni** blir ju här särskilt besynnerlig. Då ristningen så vitt jag förstår har predikatet i pluralis, **ristu**, »reste», synes det mig långt sannolikare, att **uruni** skall förstås som **uk runi** och väntas gömma namnet på den andre, som jämte Åke rest stenen. *Runi* är visserligen ett i Sverige ovanligt namn, men det kännes av Lind i ett fall från Island (vartill kommer en diktad *R. konungr*) och ingår enligt Lind sannolikt i några norska gårdsnamn.

Plansch 102a. Ög 183. Kärrsjö, Ledbergs sn. Foto Nordén 1945. [Jansson skriver 1947: Översiktsbild duger]

Fig. 201. Ög 183. Kärrsjö, Ledbergs sn. Teckning E. Ihrfors i *Ostrogotia Sacra* (ATA).

Ög 184. Sjögestads kyrkogård.²³

Pl. 99.

Litteratur: N1945. Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 97 (med foto); Skrivelser mellan Per Söderbäck och Riksantikvarieämbetet ^{28/5} 1931, ^{1/6} 1931, dnr 1947/31 (ATA); Skrivelser mellan B. Cnattinius och Riksantikvariern ^{5/7} 1937, dnr 2578/37; Brev från Riksantikvarieämbetet till Pastorsämbetet i Sjögestad, ^{13/7} 1937, dnr 2578/37; G. Olson, Rapport till Riksantikvariern ^{20/12} 1937, dnr 4693/37 (ATA); Skrivelser mellan Riksantikvariern och Thord Lindell ^{7/4} 1943, ^{25/8} 1943, ^{30/8} 1943, ^{28/2} 1945, dnr 1655/43 (ATA) och ^{27/3} 1946, dnr 2080/46 (ATA); Thord Lindell, Sjögestads socken, i Sveriges bebyggelse, landsbygden, Östergötlands län bd I, (1946), s. 448.

Äldre avbildningar: G. Olson, Foto 1937, a.a. (ATA); T. Lindell, Foton 1943, dnr 2080/46 (ATA); AB Flygtrafik, Foto 1944.

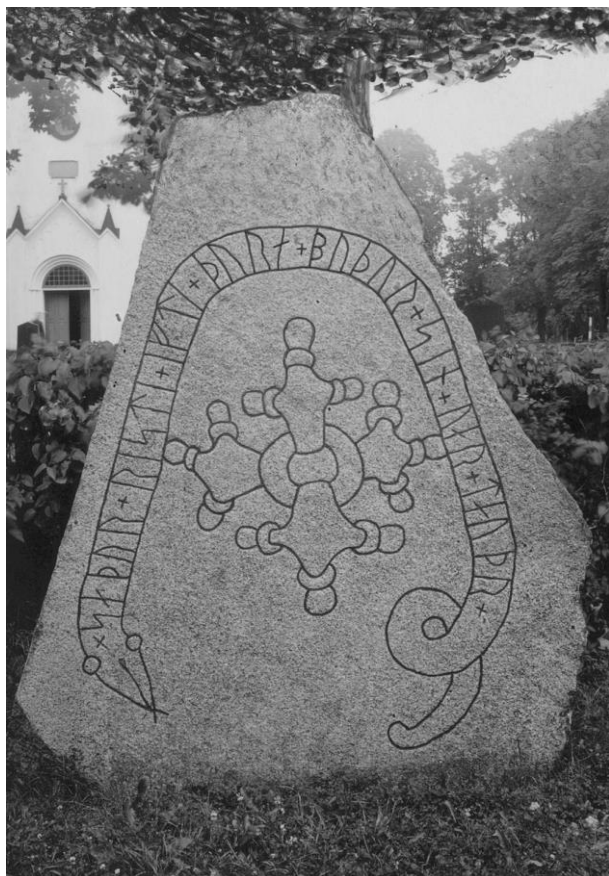
Runstenen utflyttades vid kyrkans restaurering 1937²⁴ från kyrkogården, där den under 1800-talet blivit känd, liggande i södra ringmuren. Den står nu rest utanför kyrkogårdens västra mur 5 m. söder om gången fram till stora kyrkogrinden, 4–5 m. från bogårdsmuren. Runorna äro överallt djupt huggna, och stenen gör med sin jämna avvägning av dekor och text och sitt vackert rödtonade stenmaterial ett förnämt intryck.²⁵

Inskrift:²⁶

× saþur + risti + ifti + þura + buþur + sin + uar + tauþr +
 5 10 15 20 25 30

Brate tolkar det inledande namnet. som *Sæ-þōr*, »Sätor», en sannolik ehuru från intet annat håll stödd namnkonstruktion.²⁷

»Sätor(?) reste (:stenen) efter Tore, sin broder, (som) dog.»

Plansch 99b. Ög 184. Sjögestads kyrkogård. Foto Nordén 1945. [Jansson skriver 1947: Kraftigt retuscherad upptill. Hur blir trädet? Duger knappast]

²³ Angående fragment som fanns i Sjögestads kyrkas vapenhus vid mitten av 1800-talet, men som både Brate och Nordén saknar uppgift om, se inledningen till häradet.

²⁴ Nordén anger 1938, men stenen restes på sin nya plats 1937, se Olson 1937 och Lindell 1946.

²⁵ Nordén anger inga måttuppgifter. G. Olson skriver i sin rapport 1937 (ATA) att stenens höjd över marken är 2,20 m, bredden 1,75 m och tjockleken 0,25–0,50 m.

²⁶ I sitt PM från 1947 skriver Jansson för många inskrifter att runinskriften och översättningen bör utgå, detta eftersom Nordéns läsning och tolkning inte ger någon ny information utöver Brate. Ög 184 räknas upp i listan, men ingen notering finns. Sannolikt anser Jansson att läsning och tolkning bör utgå.

²⁷ I marginalen har Wessén skrivit ett frågetecken. Detta gäller dock sannolikt den av Nordén strukna texten, nämligen förslaget »att sammanhålla med det Sandar» som återfinns på Ög 32 och Ög 147.

Ög 185. Sjögestads kyrkogård.

Litteratur: N1945. Skrivelser mellan B. Cnattingius och Riksantikvarien 5/7 1937, dnr 2578/37; Brev från Riksantikvarieämbetet till Pastorsämbetet resp. Kyrkorådet i Sjögestad, 13/7 1937, dnr 2578/37 och 29/9 1943, dnr 3623/43; G. Olson, Rapport till Riksantikvarien 20/12 1937, dnr 4693/37 (ATA); Thord Lindell, Brev till Riksantikvarien 20/9 1943, dnr 3623/43 (ATA); Brev från Sigurd Curman till Sjögestads kyrkoråd 29/9 1943, dnr 3623/43 (ATA).

Det av Nordenskjöld år 1870 upptäckta runstensfragmentet i södra kyrkogårdsmuren 2,5 m. väster om ingången genom muren rasade jämte en del av muren ner i ett schakt för en ledning, som i början av 1930-talet drogs fram invid muren här. Ristningen utgjordes av ett par konstfullt sammanflätade slinggärdar utan runor, och det var förklarligt, att ingen tog notis om den försvunna stenen. Den döljes alltjämt i schaktet och torde kunna upphämtas ur detta.²⁸

Fig. 202. Ög 185, Sjögestads kyrkogård. Foto E. Brate (ATA).

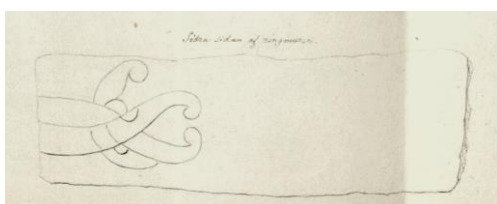

Fig. 203. Ög 185, Sjögestads kyrkogård. Teckning C. F. Nordenskjöld, Reseberättelse 1870 (ATA).

²⁸ G. Hallström skriver följande i brevet till Sjögestads kyrkoråd den 29 september 1943, undertecknat av Sigurd Curman (ATA): Riksantikvarieämbetet har genom sitt ombud, filosofie kandidaten Th. Lindell fått meddelande att ett tidigare i kyrkogårdsmuren befintligt runstensfragment numera försvunnit. Samtidigt meddelar han, att fragmentet troligen följt med det parti av muren, som vid sättning i marken rasat ned i det djupa dike, som grävts vid anläggandet av en vattenledning i den utanför kyrkogårdsmuren löpande vägen. De största stenarna lära nämligen ha lämnats kvar vid upprensning av diket.

Ämbetet hemställer till Kyrkorådet om en undersökning, huruvida denna förklaring kan anses sannolik och hemställer ytterligare att Kyrkorådet ville taga i övervägande beaktandet av en framgrävning av detta för socknens historia värdefulla fragment.

Ög 186. Frackstad, nu vid Lunnevad, Sjögestads sn.

Pl. 104.

Litteratur: N1945. Skrivelser mellan Riksantikvarien och Per Söderbäck, Lunnevads folkhögskola, 5/2 1931, 28/2 1931, dnr 665/31 och 10/2 1932, dnr 1277/31 (ATA); Skrivelser mellan Riksantikvarien och Thord Lindell 7/4 1943, 11/8 1943, 25/8 1943, 28/2 1945, dnr 1655/43 (ATA) och 27/3 1946, dnr 2080/46 (ATA); A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien om runstensundersökningarna sommaren 1945, med förslag till åtgärder beträffande runstenar, 6/10 1945, dnr 4207/45 (ATA); Thord Lindell, Sjögestads socken, i Sveriges bebyggelse, landsbygden, Östergötlands län bd I, (1946), s. 448.

Äldre avbildningar: T. Lindell, Foton 1944, dnr 2080/46 (ATA).

Efter ombyggnaden av Lunnevads folkhögskola på 1930-talet är runstenen från Frackstad nu rest i en gräsmatta på skolgården. Ursprungligen stod den mitt på ett gärde strax söder om ån på gränsen mellan Sjögestad och Vikingstads socknar, mitt emot Alorps ägor (på nordsidan av ån) och Gustads ägor.

Ristningen är omsorgsfullt utförd och välbevarad.

Inskrift:²⁹

× kut × raisti × afti × skara × sun sin × anun × hiu · siþu
 5 10 15 20 25 30 35

»Göt(?) reste (stenen) efter Skåre, sin son. Anund högg sidan.»

³⁰Man kunde frestas att sätta faderns namn **kut** i förbindelse med namnet på den gård Gustad i Vikingstads socken, i vars omedelbara närhet stenen ursprungligen stod rest. I de äldre skrivningarna³¹ av detta bynamn överväga emellertid i så utpräglad grad former med en förled *gudhhaug*, att det icke är möjligt att sätta bynamnet i direkt samband med runstensens namn. Sätillvida som bynamnet vittnar om att ett mansnamn motsvarande fsv. *Gudh*

Fig. 204. Ög 186. Frackstad, nu vid Lunnevad, Sjögestads sn. Se sid. XI i inledningen. Foto T. Lindell 1943, dnr 2080/46. (ATA).

Plansch 104a. Ög 186. Frackstad, nu vid Lunnevad, Sjögestads sn. Foto Nordén 1945. [Jansson skriver 1947: Kraft. retusch]

²⁹ Jansson skriver i PM 1947: »R[uninskr]. och ö[vers]. bort. Dessutom hela det oriktiga sista stycket.»

³⁰ Wessén skriver i marginalen: »Helst: låt hela stycket utgå. Åtminstone senare delen.» Huvuddelen av den senare delen, av Nordén skriven för hand, är i utgåvan satt i mindre stil.

³¹ [Nordéns fotnot] Namnet skrives *in gudhinxstathum* 1347 orig., *i gobstapum* 1361 orig., *Gudhustada* 1406 orig., *i Gudhingxstathom*, *Gudhinstadhe* 1420 orig., *i Gudingstathom* 1420 orig., *i Gudhinxstadum* 1436 orig., *hi gostadhum* 1448 RAP, *i gwðinstadhæ* 1495 RAP, *gudesta* jþ 1554. Endast medelbart kan detta bynamn härledes ur något av de fsv. mansnamnen *Gudh*, *Gudhe*, *Gudhir*. Skulle runstensens namn motsvara detta fsv. *Gudh*, blir skrivningen med -t påfallande.

verkligen kan ha tillhört bygdens namnskick, har bynämnet emellertid intresse för tolkningen av runstenens mansnamn.³² — Namnet Skari förekommer på den sörmländska stenen Sö 217 Berga, Sorunda sn.

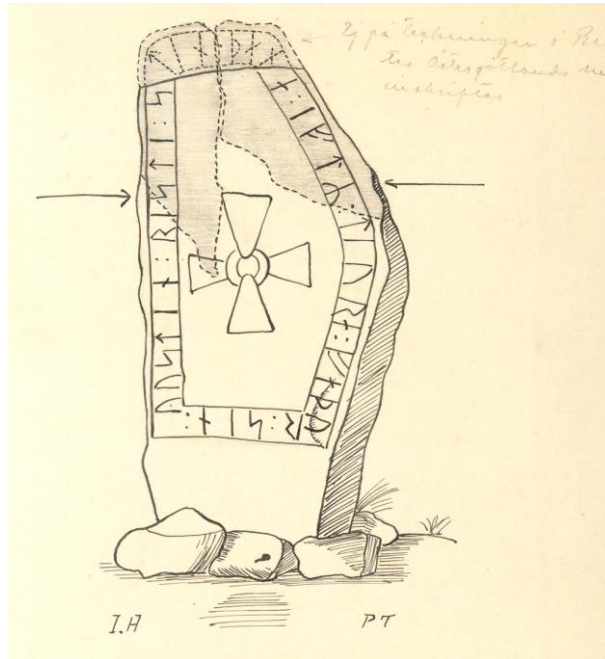

Fig. 205. Ög 187. Hackstad, nu vid Lunnevad, Sjögestads sn. Per Söderbäck efter B 868. Vid toppartiet står: »Ej på teckningen i Brates Östergötlands runinskrifter», dnr 1277/31 (ATA).

Fig. 206. Ög 187. Hackstad, nu vid Lunnevad, Sjögestads sn. Foto Per Söderbäck 1931, dnr 1277/31 (ATA).

³² Wessén skriver i marginalen: Obegripligt. Det står ju *kut icke kup*

Ög 187. Hackstad, nu vid Lunnevad, Sjögestads sn.

Pl. 103.

Litteratur: N1945. Brev från E. Brate till H. Odhner 27/12 1895 och 16/7 1897 (ATA); Skrivelser mellan Riksantikvarien och Per Söderbäck, Lunnevads folkhögskola, 5/2 1931, 28/2 1931, dnr 665/31 och 2/4 1931, 10/2 1932, dnr 1277/31 (ATA); Skrivelser mellan Riksantikvarien och Thord Lindell 7/4 1943, 11/8 1943, 25/8 1943, 28/2 1945, dnr 1655/43 (ATA) och 27/3 1946, dnr 2080/46 (ATA); A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien om runstensundersökningarna sommaren 1945, med förslag till åtgärder beträffande runstenar, 6/10 1945, dnr 4207/45 (ATA); Thord Lindell, Sjögestads socken, i Sveriges bebyggelse, landsbygden, Östergötlands län bd I, (1946), s. 448.

Äldre avbildningar: P. Söderbäck, Foto och teckningar, dnr 1277/31 (ATA).

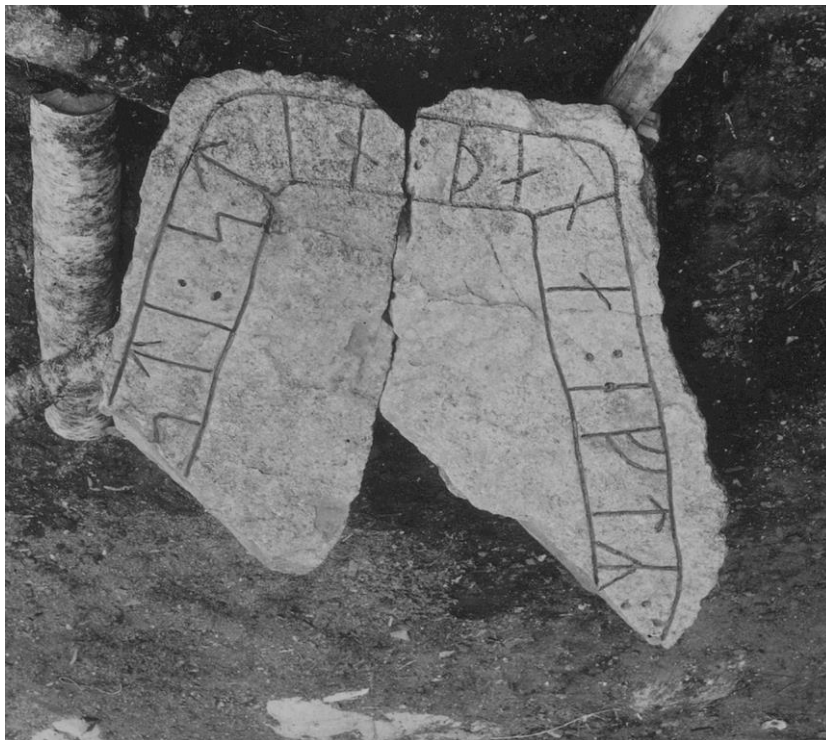
Denna sten har genomgått vidriga öden, innan den nu i stympat skick sammansatts och rests på skolplanen vid Lunnevads folkhögskola, gentemot Ög 186. Den var bekant redan under 1600-talet och stod då på Hackstad mark nära invid gränsen till Gällstad, men att den i *Bautil* avbildas med avskuren överdel måste betyda, att denna del låg oåtkomlig för tecknaren, icke att toppen var avslagen. Det är nämligen topppartiet av stenen, som nu är bevarat, och detta parti visar ingen skada längs den linje där teckningen i *Bautil* avbrytes. Stenen lär vid 1800-talets mitt ha legat kullfallen i ett dike på skilje-strängen mellan Hackstad och Gällstad och där sprängts sönder av en bonde. Vid Brates besök 1894 funnos blott de två nu bevarade styckena kvar, och dessa flyttades året därpå till Lunnevads folkhögskola där de sedan förvarats på olika ställen, till nu år 1947 en lagning av stenen kunnat ske, så att den kunnat uppställas på ett mera varaktigt sätt.

Med komplettering efter B 868 är inskriften:³³

[yustin : ri]sti : stin : þana : eftu : [tiura : faþur : sin :]

5 10 15 20 25 30 35

»Josten reste denna sten efter Dyre, sin fader.»

Plansch 103b. Ög 187. Hackstad, nu vid Lunnevad, Sjögestads sn. Foto Nordén 1945. [Vid planschen står »Frigöres!» Jansson skriver 1947: Kraftigt retusch]

³³ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[vers]. utgå.

Ög 188 = Ög 238. Bankeberg, Vikingstads sn.

Pl. 105.

Litteratur: N1945.

Denna runsten stod under 1600-talet »wid Bankebärg i gärdet, i Wickenstad socken» (Peringskiöld) och antecknas år 1760 av Broocman såsom befintlig vid Bankebergs gästgivargård. Under tiden mellan Broocmans besök före 1760 och Säves år 1861 har stenen fallit omkull och dolts, men år 1910 anträffades den igen vid plöjning, enligt Brates uppgift 350 steg norr om landsvägen i en ängsmark, som i vår tid uppodlats, på gränsen mellan gårderna 5 och 6 öster om Bankebergs Mellangård. Jag rådförde mig sommaren 1945 med markens ägare, två bröder Nilse, som voro med och funno stenen år 1910, och de angävo fyndstället till omkr. 200 m. N om landsvägen. Stenen restes genom Brates försorg år 1913 på den lilla bergbacken gentemot fyndstället på sydsidan om landsvägen, i vinkeln mellan Linköpingsvägen och Vikingstadsvägen.

Inskrift:³⁴

purstin : risi · sin × paosi × ifuir × kirmun...

5 10 15 20 25 30

»Torsten reste denna sten efter Germund ...»

Till läsningen: Inskriften börjar med namnet **purstin**, vars alla runor äro tydliga – att Brate efter upprepade undersökningar åren 1911 och 1914 här kunnat läsa **pulfr** och sedan **pulkr** synes mig kunna förklaras, endast om man antager, att stenen icke har varit tillräckligt rengjord. Peringskiöld har här läst **purstin**. För Brates hela behandling av stenen har denna hans läsning varit ödesdiger, då den lett honom till att bestrida, att den år 1910 funna stenen är identisk med Ög 188, B 871, varför han i sin utgåva av den försett den med ett nytt nummer (Ög 238). **s**-runan har i namnet en egendomlig form, men denna återkommer även i följande ord, **risi**. Den från de övriga något isolerade **n**-runan (r. 7) är även fullt tydlig, ehuru ej så djupt huggen som **s**-runan (r. 4). Den på ett tafatt sätt utbuktade slinglinjen har här vållat någon förvirring i den tydligen ovane ristarens arbete, och han har bl.a. improviserat en punkt, efter det han ristat nästa runa, 8 r. Punkten har därför kommit för långt ner. I fortsättningen har han emellertid efter orden **risi · sin** övergått till × som skiljetecken. Jag är ense med Brate om läsningen **paosi** × men läser sedan **ifuir**, icke **iftir**. Bistaven i **u**-runan är synlig nästan ända ned till nedre slinglinjen, och invid linjen ser man slutet av den; en upphöjd kristall skiljer stumparna åt. Det följande ordet är svårt vittrat, men läsningen **kirmun** torde vara säker. Därefter kommer ett parti av stenen, där ytan är bortfallen. I fortsättningen av slingan ser jag ingen runtext, men själva slinglinjen står kvar. Det förefaller mig anmärkningsvärt, att Brate icke sett denna slinglinje. – Om det finns ett kors i ytan innanför slingan, vågar jag ej med full bestämdhet avgöra, men nog tycker man sig se flera fragment av ett sådant kors. Jag har svagt antytt några av de mest tydliga linjerna på min ifyllning av stenen.

Plansch 105a. Ög 188 = Ög 238. Bankeberg, Vikingstads sn. Foto Nordén 1945. [Vid planschen skriver Wessén: »Finns inte ett kors mitt på stenen?» Nordén skriver: »Se härom manus! Nordén» Jansson skriver 1947: Helt retusch. Glömt kors!]

³⁴ Nordén anger läsning och tolkning mot slutet av artikeln, före stycket som inleds »Då Brate räknar med». I utgåvan har detta flyttats till före »Till läsningen», i enlighet med hur det i övrigt anges i samtida band av *Sveriges runinskrifter*.

Då Brate räknar med, att inskriften »uppenbarligen är avfattad i lönnskrift», har detta bidragit till, att han förts bort från tanken, att Ög 238 är identisk med Ög 188. Ett annat skäl, som han anför, är att på B 871 = Ög 188 en del av stenens kant upptill t.v. saknas och att stenens topp skjuter högre upp över slingan. Men detta är tydligen blott onöjaktigheter i teckningen hos B 871, möjligen framkallade av att stenen vid undersökningstillfället låg kullfallen och hade sidor och överdel dolda av jord eller sten.³⁵

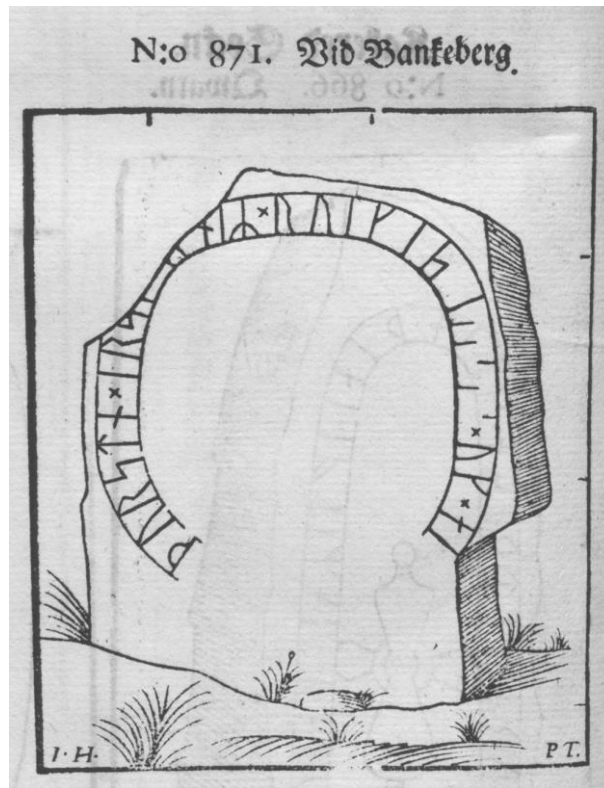

Fig. 207. Ög 188. Bankeberg, Vikingstads sn. Efter B 871.

Plansch 102b. Ög 189. Bo, Vikingstads sn. Foto Nordén 1945. [Jansson skriver 1947: Översiktsbild duger]

³⁵ P. A. Säve nämner ytterligare en runsten från Bankeberg i sin Reseberättelse 1861 (ATA), som liksom Ög 188 var försvunnen. Ingen inskrift är känd. Denna andra sten är upptagen som nr 114 hos Wiede i hans Östergötlands run-urkunder (1875). Men då varken Brate eller Nordén nämner den, får man anta att de anser denna andra runsten och Ög 188 vara identiska. P. A. Säve anger att markägarna, från Västergården och Mellangården, lovade att de skulle ta vara på och resa dem.

Ög 189. Bo, Vikingstads sn.

Pl. 102, 104.

Litteratur: N1945. C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken, reseberättelse för 1879, s. 35 f. (ATA).

Äldre avbildningar: P. A. Säve, Teckning i Antikvarisk Tidskrift för Sverige I (1864), Plansch 10:2, avritad av L. C. Wiede i manus till Östergötlands Runurkunder (tryckt 1875) (ATA); Teckning C. F. Nordenskjöld a.a. (ATA).

Stenen står alltjämt kvar på sin ursprungliga plats c:a 500 m. söder om Bo Västergård, ett 40-tal m. väster om landsvägen mellan Bo och Gunnarp. Förmodligen gick vid tidpunkten för stenens resande vägen mellan Gunnarp och platsen för nuv. Vikingstads kyrka över gärdet, där stenen nu står, så att stenen rests invid bygdens allmänna farväg.

Inskrift:^{36, 37}

• tuki • rist • stin × aft × brup sin : iuſt •³⁸
 5 10 15 20 25

»Toke reste stenen efter sin broder Josten.»

Ristningen är i stort sett tydlig. Namnet **iuſt**, som avslutar ristningen, blir svårförklarligt, om det icke får uppfattas som en förkortad skrivning för **iuſtin**, ett namn som att döma av den i en grannsocken resta stenen Ög 187 tillhört bygdens namnskick. Ej mindre än tre av ristningens övriga ord meddelas ju i förkortad skrivning.

Plansch 104b. Ög 189. Bo, Vikingstads sn. Foto Nordén 1945. [Jansson skriver 1947: Helt retusch]

³⁶ Nordén anger läsning och tolkning sist i artikeln. I utgåvan har detta flyttats till före kommentarerna till läsningen, jämför samtida band av *Sveriges runinskrifter* och flera kommentarer i manuset.

³⁷ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr.] och ö[övers.]. utgår.

³⁸ Wessén skriver i marginalen: Kan r. 23 ha varit t?

Ög 190. Nybble ägor, Vikingstads sn.

Pl. 105.

Litteratur: N1945. C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken, reseberättelse för 1879, s. 39 f. (ATA); Rapport av Gillis Olson till Riksantikvarien ^{22/12} 1937, dnr 4707/37 (ATA).

Äldre avbildningar: Teckning C. F. Nordenskjöld a.a. (ATA); Foton E. Brate (ATA); Foto av G. Olson (a.a.) (ATA).

Stenen, som blev känd först under 1800-talets första decennier och länge befann sig vid södra sidan av stora landsvägen Linköping—Mjölby, invid gärdesgården till Smedstorps trädgård, 300 m. V om vägskalet till Vikingstads kyrka blev år 1937³⁹ i samband med en ny sammansättning av de två stycken, vari stenen var sönderfallen, flyttad över på andra d.v.s. norra sidan den stora landsvägen och där rest 8 meter från landsvägskanten, i en öppen hagmark. Där faller den redan på långt håll i ögonen för de vägfarande på riksvägen. Sannolikt har stenen från början varit avsedd som minnesvård invid denna urgamla huvudväg genom landskapet.

Redan vid anträffandet saknades ett mellanstycke i stenens nedre parti. Stenens bägge brottstycken sammanfogades sedermera med järnkrampor, med vid restaureringen 1937 avlägsnades dessa, och med en gjuten fyllnad återgavs stenen sin ursprungliga längd. Den mäter nu 1,85 m. över marken och har en bredd nedtill av 0,68 m. Tjockleken är 0,62 m.

Såväl inskrift som dekor äro överallt tydligt utförda.

Inskrift:⁴⁰

...s · risti + istin · iftr · akuta · kuþ...

5 10 15 20

»... reste stenen efter Ågute. Gud ...»

Plansch 105b. Ög 190. Nybble ägor, Vikingstads sn. Foto Nordén 1945. [Vid bilden står: »bakgrunden lättas upp vid klicheringen» Jansson skriver 1947: Helt retusch]

³⁹ Nordén anger endast "1937" och i marginalen står "kontr". I enlighet med G. Olsons rapport från december 1937 blev stenen lagad och rest i augusti 1937. I Nordéns rapport angående runinskriftsundersökningarna sommaren 1945 (N1945, ATA), är för hand inskrivet en sju.

⁴⁰ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr.] och ö[vers]. utgår.

Fig. 208. Ög 190, Nybble ägor, Vikingstads sn.
Teckning C. F. Nordenskjöld, Reseberättelse
1879 (ATA).

Fig. 209. Ög 190. Nybble ägor, Vikingstads
sn. Foto G. Olson 1937. Runstenen före
flytten.

Fig. 210. Ög 190. Nybble ägor, Vikingstads sn.
Foto G. Olson 1937. Runstenen på sin nya
plats.

Ög 192. Rakered, Vikingstads sn.

Litteratur: Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 90.

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.